

Anmälningar och notiser

Etnologi är vad etnologer gör

Margareta Hallberg, *Etnologisk koreografi. Att följa ett ämne i rörelse*. Nora: Nya Doxa, 2001.

Margareta Hallberg, docent i vetenskapsteori, har publicerat en studie med den något förbryllande titeln *Etnologisk koreografi. Att följa ett ämne i rörelse*. Att betrakta etnologi som koreografi skall, enligt författaren, vara ett sätt att belysa etnologins och etnologernas vilja att både gestalta verkligheten och att göra den estetisk, att skapa kunskap samtidigt som man fångslar och förför. Koreografimetforen fungerar någorlunda väl i själva brödtexten men verkar – i kombination med balettdansöserna på bokomslaget – fördunklande i titeln.

Studiens syfte är att undersöka kunskapsbildningen inom humanvetenskap för att utröna hur humanvetare forskar, skapar teorier och reflekterar över den egna forskningen. För att nå kunskap om detta har Hallberg tagit del av etnologisk litteratur (dels s.k. metatexter, där etnologer reflekterat över sin egen disciplin, delas andra etnologiska arbeten) samt deltagit i föreläsningar, seminarier och disputationer. Därutöver har författaren också intervjuat ett antal etnologer samt gjort en enkätundersökning bland etnologer knutna till landets etnologiska institutioner.

Hallberg beskriver etnologiämnets framväxt, utveckling och förändring under 1900-talet och söker bl.a. svar på frågan varför ämnet radikalt förändrades under 1960- och 1970-talen. Hon menar att det förändrade samhällsklimatet i slutet av 1960-talet i särskilt hög grad påverkade etnologiämnets, som vid denna tid saknade en fast ämnesstruktur och tvekade beträffande sitt framtida vägval. Intresset för det gamla bondesamhället som studieobjekt hade falnat och studiet

av folkkulturen stod inte längre överst på dagordningen. Frikopplingen från museivärlden med dess fokus på empiriskt inriktade studier bidrog också till att etnologerna kom att intressera sig för en mer teoretiskt inriktad forskning. En förändrad tankestil, för att använda Ludwig Flecks begrepp, ledde till en förändring inom ämnet, vill Hallberg hävda.

Den ovan beskrivna nyorienteringen inom etnologin gick emellertid inte helt smärtfritt, vilket striden om kulturanalysens vara eller icke vara är ett exempel på. Kulturanalytikerna gick dock segrande ur striden och Hallberg finner att kulturanalysen i dag är allmänt accepterad inom ämnet, samtidigt som hon betonar att etnologin är en vetenskap där olika inriktningar, synsätt och tankestilar kan frodas sida vid sida. Tanken att alla blommor får blomma i den etnologiska trädgården är ju en omhuldad föreställning bland etnologer, men det är lite förvånande att inte Hallberg förhåller sig mer kritisk till denna självbild.

Finns det då några karakteristiska drag som utmärker

etnologin och etnologerna? Några enkla svar finns naturligtvis inte på den frågan, men Hallberg är benägen att hålla med dem som hävdar att etnologi är vad etnologer gör. Vissa särdrag tycker hon sig ändå finna: den deltagande observationen, föreställningen om "den etnologiska blicken" (som ser det ingen annan ser) samt under-dogperspektivet (att etnologer ofta gör sig till tolk för "vanliga" människor).

Därtill är etnologer förstående och arbetar gärna i samförstånd med sina informanter. Aningen konfliktundvikande är de också och ägnar sig därför ofta åt "trevlighetsetnologi", för att slippa utforska problematiska och svåra ämnen (såsom våld).

Vad kan man då som etnolog säga om denna beskrivning av etnologin? Först och främst ger Hallbergs studie en intressant inblick i det egna ämnet "utifrån", vilket ger läsaren en del nya insikter. Samtidigt kan vissa resonemang kännas grunda och oinitierade, vilket sannolikt till viss del beror på att författaren är "utomstående". Men det är faktiskt också en av poängerna med undersökningen; det känns uppfreskande att någon utanför den etnologiska gärdesgården granskar ämnets teori och praktik. Alla som har ett intresse för den akademiska kulturen, dess uppbyggnad och reproduktion kan därför med behållning läsa Hallbergs bok och därvid försöka

bortse från en del språkliga slarvfel, som stör helhetsintrycket.

Birgitta Meurling
Forskare och
vik. lektor i etnologi
vid Uppsala universitet

*

Tiina Rosenberg, *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Bokförlaget Atlas 2002.

Queerteorin har under 1990-talet allt mer kommit att diskuteras i de akademiska rummen, inte minst inom humaniora. Tiina Rosenbergs bok *Queerfeministisk agenda* erbjuder såväl en grundläggande introduktion i ämnet som tydliga kopplingar till feministisk politik och kampen för homosexuellas rättigheter. Rosenberg skriver att queer i sin 1990-talsbetydelse står för *dissonans*, vilket gäller för både queerpolitik och queer teori. Den dissonanta aspekten innebär att det *queera* utgör något spänningsfyllt och, som Rosenberg själv beskriver det, inte smälter samman

till en klangenhet. I den bemärkelsen blir inte heller definitionen av begreppet en gång för alla fastslagen, utan bör i stället för att kunna (fortsätta att) utmana det normativa, ses som en flytande kategori. Med en hänvisning till historikern David M. Halperin, skriver författaren att då queer blir en normativ akademisk disciplin riskerar den att i processen bli allt mindre queer i sig själv.

Efter en inledande diskussion om vad queer är eller kan vara, samt en historisk tillbakablick över begreppets olika betydelser, behandlar ett särskilt kapitel den akademiska queerteorin. Särskilt betonas där betydelsen av att lesbiska feminister som Adrienne Rich, Gayle Rubin och Monique Wittig, redan innan både Judith Butler och Michel Foucault, introducerade begrepp som "obligatorisk heterosexualitet" och "det heterosexuella kontraktet". Att queerteori med sitt problematiserande av essentialism ofta hamnat i konflikt med olika former av feminism lyfts också upp i detta kapitel, liksom butchismen som beskrivs som ett sätt att utmana genusmönster och heteronormativitet, snarare än en anpassning till desamma.

Vidare presenteras queer teori som ett sätt att analysera kultur, även i de fall den vid en första anblick tycks heteronormativ. Detta är möjligt eftersom det homoerotiska är ständigt närvarande, men

bortträngt. Kulturen har därför i sig queera läckage, som Rosenberg själv ger exempel på bland annat i sin queera läsning av den svenska filmstjärnan Greta Garbo.

Att queerteori introducerats i akademien har bidragit till att öppna för nya sätt att ställa frågor kring såväl empiri som teori, och med *Queerfeministisk agenda* görs detta än mer tillgängligt för både nybörjaren och den i ämnet mer insatta läsaren.

Jenny Gunnarsson

Doktorand i etnologi
vid Umeå universitet

*

Annika Nordström, *Syskonen Svensson: Sångerna och livet – en folklig repertoar i 1900-talets Göteborg*: Skrifter från Etnologiska föreningen i Väst-sverige 39, 2002.

I Annika Nordström avhandling *Syskonen Svensson: Sångerna och livet* får läsaren möta en folklig sångrepertoar från 1900-talet och dess betydelse för de fem syskonen Svens-

sons liv. Med ett mycket nära etnologiskt perspektiv utgår Nordström främst från de tre yngre systrarnas levnadsberättelser. Författaren har valt att betrakta informanternas berättelser som såväl yttringar för generella mönster som unika uttryck och egna minnen. I fokus står syskonens berättelser om livet, men också deras liv som berättelser. Syskonen Svensson, Allan, Astrid, Vera, Edith och Inez, föddes i Göteborg under 1900-talets första decennier och växte upp i arbetarklassområdet Majorna. Nordström visar i sin avhandling via levnadsberättelserna hur olika genrer – skämtvisor, schlager, allsång, skillingtrycksvisor, ramsor, skolsånger, egna födelsedagsvisor samt dikter – varit aktuella i olika tider och kontexter i syskonens liv.

De tre yngre systrarna har använt sång och poesi som estetiska uttrycksformer i sina vardagsliv och som kreativa handlingar med flera olika funktioner och innebörder. Sången har för dem både blivit ett sätt att ta plats i livet och att förstå och länka ihop sina liv. Nordström menar också att sången för syskonen fungerat som ett verktyg i ordnandet av tillvaron i en kronologisk ordningsföljd.

I sista kapitlet (*Visboken*) finns exempel på syskonens sånger och dikter, vilka går att läsas eller sjungas i anslutning till tidigare kapitel eller att se som en egen berättelse. Med boken följer också en

CD-skiva, som Nordström menar är en del av avhandlingen, *Så sjöng man i Majorna. Visor med syskonen från Pölgatan i Göteborg från 1983*, med inspelningar av syskonen där de sjunger tjugotvå olika sånger.

Susanne Lindström

Doktorand i etnologi
vid Umeå universitet

*

Dan Lundberg & Gunnar Ternhag, *Musiketnologi: En introduktion*. Gidlunds förlag, 2002.

Som titeln säger är detta en introduktionsbok i musiketnologi, den första på svenska. Läsaren får ta del av musiketnologins historia, arbetsmetoder (fältarbete, historiska källor, transkription) och fälten musikanalys och kulturanalys, invävt i resomang kring hur musik kan betraktas och vilka frågeställningar som kan vara meningsfulla. Formatet är väl anpassat för sitt syfte: varje kapitel avslutas med hänvis-

ningar till aktuell fördjupande litteratur. En stor del av texten är uppbyggd av referat av olika konkreta undersökningar som får exemplifiera frågeställningar och analysmetoder. Inte minst får studier av svensk folkmusik en hel del utrymme, vilket är i linje med ett uttalat mål att låta europeiska exempel få ta mer plats än vad som är fallet i de amerikanska handböcker som dominerar fältet. Person- och sakregister finns, liksom ett kortare termlexikon.

Alf Arvidsson

Professor i etnologi
vid Umeå universitet

*

sällan könsfrågor som tungt vägande faktorer när det gäller spörsmål kring ideologi och medieinstitutioner. Med boken *The Gender Challenge to Media* görs ett försök att ändra på detta faktum. Avsikten är, säger Elisabeth L. Toth, professor vid Syracuse University, att försöka komplettera de aspekter och utgångspunkter som kommunikationsforskare redan har på massmedier och att förse dem med ytterligare verktyg, nämligen könsaspekter; sådana synliggörs (och då ofta i skärningspunkten) när frågor kring ras, klass, kultur och sexuella preferenser blottlägges. Framställningen är en uppfordrande utmaning (och uppmaning) till framtida tidningsjournalister, radio- och tv-journalister, copywriters, producenter, tidnings- och tidskriftsredaktörer och andra professionellt verksamma personer inom kommunikationsområdet att försöka ändra synsättet när det gäller all slags kommunikation med det omgivande samhället.

Naturligt är detta också en utmaning för alla som är verksamma i forskarsamhället.

Roger Jacobsson

Kulturella Perspektivs
redaktör

*

Elizabeth L. Toth & Linda Aldoory (eds.), *The Gender Challenge to Media: Diverse Voices From the Field*. Cresskill, New Jersey: Hampton Press, Inc., 2001.

I teoretiska studier om kommunikationshistoria nämns

Bruno Latour & Peter Weibel (eds.), *iconoclash: Beyond the Image Wars in Science, Religion and Art*. Cambridge: MIT Press, 2002.

I boken *iconoclash: Beyond the Image Wars in Science, Religion and Art* återkommer den franske sociologen Bruno Latour som redaktör, tillsammans med Peter Weibel, åter till frågor som behandlades i Latours bok *Pandoras Hope: Essays on the Reality of Science*

Studies, nämligen *hur verklighetsrepresentationer skapas* och vad det är som är verkligt?

Ett verksamt hjälpmedel för att förmedla vad verkligheten representerar är, genom det till svenska svåröversatta ordet "the image", en bild, en föreställning eller en mental representation. Bokens författare har en uttalad ambition att diskutera kring dessa frågeställningar, exempler ges från skilda kulturer och speglar såväl historisk tid som nutid – från medeltid till modernism.

Det pågår ett "image war", en strid om verklighetsuppfattningar genom kulturella uttryck, med historiska förslag och förgreningar. Detta är varken nytt eller enbart re-

presentativt för västerländsk kultur, utan sträcker sig över tid och rum. Boken erbjuder nya inblickar och nya perspektiv från de "image wars" som styr den faktiska världen inom fältet politik, religion, konst och vetenskap. Problemformuleringarna utgår ifrån två motstridiga satser: "If only we could do without images!" och "We cannot do without images". "Iconoclasts" och "Iconophiles" befinner sig i en ständig strid kring frågor rörande representation och verklighetsdefinition.

Helena Pettersson

Doktorand i etnologi
vid Umeå universitet

*

Populära fantasier

Popular Imagination: Essays on Fantasy and Cultural Practice, Sven-Erik Klinkmann (ed.). Åbo: NNF Publications 12, 2002.

Sven-Erik Klinkmann, *Populära fantasier: Från Diana till Bayou Country*. Vasa: Scriptum, 2002.

Ordparet *Popular imagination* är ett väletablerat begrepp inom det anglosaxiska språkområdet. Det är däremot mindre känt i Sverige och är heller inte alldeles lätt att översätta. Folkloristen Sven-Erik Klinkmann för i en teoretiskt inspirerad artikel en inträngande diskussion kring de båda orden *popular* och

imagination och föreslår därtill (bland ett flertal olika alternativ) en svensk översättning: *populära fantasier*. Detta är också titeln på hans senaste bok, en artikelsamling med undertiteln "Från Diana till Bayou Country".

Klinkmann, som 1999 disputerade på avhandlingen *Elvis Presley – den karnivalistiske kungen*, är verksam som forskare inom området populärkultur-folkloristik vid Åbo Akademi. Med *Populära fantasier* vidgar han ytterligare sina tvärkulturella ansatser. Som teoretiska inspiratörer ser han namn som Michail Bakhtin, Victor Turner, Mary Douglas, Roland Barthes m.fl.

Vad innefattas då i begreppet "populära fantasier"? Klinkmann skriver själv att begreppet "refererar (...) till imaginativa processer som utspelas i vad som brukar betecknas som antingen en kollektiv, en interpersonell eller en undermedveten sfär". För att tolka de representationer

eller fenomen som ryms inom begreppet populära fantasier är det viktigt, menar Klinkmann, att inse att dessa fenomen dyker upp i samband med olika typer av berättelser, antingen då berättelser med en mytisk eller melodramatisk eller "sagoaktig" inriktning, berättelser som berättar någonting extraordinärt, någonting utöver det vanliga, utöver det som kan betraktas som realistiskt, som *common sense*, som nimesis, berättelser med någon form av överskott av mening.

Ofta är dessa populära fantasier medierade i någon form, inte sällan av flera olika typer av massmedia samtidigt. En slags "kanon" bildas som driver på berättandet och lämnar utrymme för de populära fantasierna. De kan uppstå vid gränsen mellan fakta och fiktion, mellan verklighet och fantiserat, berättelsen, upplevelsen hamnar i en flytande gräzon.

Den massmedialiserade berättelsen om prinsessan Diana kan tjäna som ett illu-

Prinsessan Diana.

strativt exempel. En utgångspunkt är bröllopet mellan prinsen av börd och flickan av folket 1981; en händelse som för in berättandet om Diana i en sagokontext. Den massmedialiserade berättelsen skjuter fart när känslorna emellan Charles och Diana svalnar. Charles är otrogen och romansen utvecklades i

media till en såpopera. Paret blev stjärnor i skvallerpressen. När Diana så småningom försöker finna sitt "riktiga" jag, övervinner bulimi och självmordsförsök och engagerar sig i kampen för aids-sjuka och cancerpatienter, blir hon en kombination av Jeanne d'Arc och Moder Teresa; hon ses som ett käm-

pande helgon i samhällets tjänst. Hennes melodramatiska slut i en bilkrasch i en biltunnel i Paris (tillsammans med sin nye man, den egyptiske playboyen Dodi Al-Fayed), blir på ett paradoxalt sätt, som Klinkmann skriver, startskottet för "uppskrivningen" av Diana som en samtida fantasifigur. I kraft av

sin plötsliga död stiger hon i media fram som ännu märkligare än när hon levde, och hon har med tiden växt till en allegori för vår egen tid. För många människor har hon blivit en slags gudomlighet och föremål för en kult – en fantasigestalt helt enkelt.

Sven-Erik Klinkmann är också redaktör för en engelsk antologi inom detta forskningsområde, *Popular Imagination: Essays on Fantasy and Cultural Practice*, utgiven av

det nordiska nätverket för folkloristik (NNF) i Åbo. Boken innehåller bidrag från nordiska och baltiska kulturforskare inom ämnesområdena etnologi, folkloristik, semiotik, litteraturvetenskap, historia och teologi. Artikel-författare är Sara Berglund, Lund, Elene Hellberg-Hirn, Helsingfors, Sven Hirn, Helsingfors, Karl-Johan Illman, Åbo, Pasi Klemettinen, Helsingfors, Sven-Erik Klinkmann, Åbo (Vasa), Pirjo

Kukkonen, Åbo, Ulf Lindberg, Århus, Maarja Lõmus, Tallin, Anne-Karin Misje, Bergen och Bo Pettersson, Helsingfors.

Båda böckerna förtjänar uppmärksamhet som spänniga och mångsidiga introduktioner till ett brokigt men utvecklingsbart forskningsfält. Här kan vi verkligen tala om *Cultural Studies*!

Roger Jacobsson

Kulturella Perspektivs
redaktör